

พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ม.๖

 IMAC EDUCATION

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี

ผู้ตรวจ

พระมหาสุเทพ สุปัญญโท

อ.ศีกฤทธิ บุษบา

ผศ. ดร.ชัยฤทธิ์ ศิลาเดช

บรรณาธิการ

ศ. ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พระมหาจุฬารัตน์ วชิรเมธี.

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานพระพุทธศาสนา มัธยมศึกษา
ปีที่ ๖.--กรุงเทพฯ : แม็คเอดูเคชั่น, ๒๕๖๒.
๑๘๐ หน้า.

๑. พระพุทธศาสนา--การศึกษาและการสอน (มัธยมศึกษา).

I. ชื่อเรื่อง.

๒๕๔.๓๐๘

ISBN 978-616-345-095-1

พิมพ์ครั้งที่ ๒

สงวนลิขสิทธิ์ : ตุลาคม ๒๕๖๒

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ห้ามลอกเลียน ไม่ว่าจะเป็น
ส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาต
เป็นลายลักษณ์อักษร

จัดทำโดย

MACEDUCATION

ส่งธนาณัติสั่งจ่าย ไปรษณีย์ลาดพร้าว

ในนาม บริษัท แม็คเอดูเคชั่น จำกัด

เลขที่ ๙/๙๙ อาคารแม็ค ซอยลาดพร้าว ๓๘ ถนนลาดพร้าว แขวงจันทริก เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

☎ ๐-๒๙๓๘-๒๐๒๒-๗ โทรสาร ๐-๒๙๓๘-๒๐๒๘

E-mail : macpress@MACeducation.com www.MACeducation.com

พิมพ์ที่ : บริษัท แอ็ดวานซ์ อินเทอร์เน็ต จำกัด

คำนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาอย่างยาวนาน คนไทยส่วนใหญ่กว่าร้อยละ ๙๕ ล้วนแต่นับถือพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ก็ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก นอกจากนี้แล้ววิถีชีวิตของคนไทย ตลอดถึงวัฒนธรรม อารยธรรมไทย ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาอย่างแยกกันไม่ออก ด้วยความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาติไทยและสังคมไทยที่กล่าวมาอย่างย่อเช่นนี้ นับเป็นเหตุผลสมควรที่เยาวชนไทยทุกคนควรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม และศาสนพิธี ตลอดถึงขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่นับเนื่องในพระพุทธศาสนา ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

การเรียนรู้พระพุทธศาสนาอีกนัยหนึ่ง คือ การเรียนรู้รากฐานอันเป็นที่มาของตัวเอง สังคม และประเทศชาติ เมื่อเยาวชนคนไทยมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ย่อมจะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า ทั้งในทางวัตถุและทางจิตใจควบคู่กันไปอย่างสมดุล

ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ นี้ กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาอย่างมีบูรณาการ กล่าวคือ นักเรียนจะได้ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ควบคู่กันไปในทุกบทเรียนอย่างประสานสอดคล้องกัน ซึ่งการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาโดยวิธีบูรณาการเช่นนี้ จะทำให้เกิดผลดี คือ นักเรียนจะได้มองเห็นภาพรวมของพระรัตนตรัยได้อย่างสมบูรณ์ พร้อมทั้งเกิดความเชื่อมโยงว่า พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ต่างก็อิงอาศัยซึ่งกันและกัน และต่างก็เป็นเหตุผลของกันและกันอยู่ในตัวได้อย่างไร ซึ่งเมื่อเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วก็จะทำให้จับสาระสำคัญของพระพุทธศาสนาได้ทั้งหมด พร้อมทั้งรู้จักวางตนหรือกำหนดท่าทีให้สมกับการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีได้อย่างเหมาะสมต่อไป

พระมหาวิฑูริย์ วชิรเมธี

ป.ธ.๘, ศษ.บ, พธ.ม.

หนังสือเรียน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ตรงตามสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ดังนี้

สาระการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้
สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม	ส ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติ ตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
	ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษา พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เล่มนี้ บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด จัดทำและพัฒนาขึ้นใหม่ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยได้ปรับปรุงและพัฒนาจากการติดตามผลการนำไปใช้ในระยะเวลา ๕ ปี ที่ผ่านมา โดยปรับเนื้อหาและกิจกรรมให้ทันสมัย เหมาะสมกับนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐ และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สู้สังคมอุดมปัญญาที่เครื่องมือสื่อสารมีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพสูง ทำให้มนุษย์สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลความรู้ได้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น รูปแบบการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน โดยตระหนักในข้อนี้ บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด จึงได้มีการปรับปรุงและพัฒนาหนังสือเรียนเล่มนี้ใหม่ โดยยังคงยึดแนวทางของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ และยังเพิ่มแนวคิดสำคัญและทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ ๒๑ ให้เด่นชัดและเข้มข้นมากขึ้น ดังนี้

๑. จัดทำสาระการเรียนรู้ให้ตรงตามตัวชี้วัดช่วงชั้นและครอบคลุมมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรทุกมาตรฐานที่หลักสูตรแกนกลางฯ กำหนดให้เรียนในแต่ละปี

๒. จัดทำตัวชี้วัดช่วงชั้นเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก รอบที่ ๔ ด้านผู้เรียนของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) และสะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักและความพยายามของสถานศึกษาที่จะจัดการเรียนการสอนให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด

๓. จัดให้มีกิจกรรมเพื่อฝึกกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จนบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดช่วงชั้นของหลักสูตร และมีทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งสามารถศึกษารายละเอียดได้จากแผนการจัดการเรียนรู้ที่บริษัทได้จัดทำขึ้นตามแนวทางการวางแผนแบบมองย้อนกลับ (Backward Design) และเอกสาร “ครูแห่งศตวรรษที่ ๒๑” ทั้งนี้ผู้สอนควรชี้แจงและให้คำแนะนำเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้เรียนทุกคนปฏิบัติได้จริง

๔. จัดทำเนื้อหาเพิ่มเติมนอกเหนือจากหนังสือเรียนเล่มนี้ จากฐานข้อมูลที่บริษัทได้พัฒนาขึ้นใหม่ เรียกว่า MAC e-knowledge ผู้สอนและผู้เรียนที่มีความสนใจจะศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม สามารถหาข้อมูลได้ที่ www.MACeducation.com/e-knowledge หรือเชื่อมต่อกับ Website ของบริษัท คือ www.MACeducation.com ซึ่งมีฐานข้อมูลที่ท่านสามารถ Download มาศึกษาได้ทันที

๕. เพื่อตอบสนองนโยบายในการพัฒนาเยาวชนให้มีค่านิยมหลักที่ดีงาม ๑๒ ประการ และดำรงตนโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้มีการเพิ่มเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบภาระงานที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ และนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ โดยแทรกไว้ในกิจกรรมตรวจสอบความเข้าใจบางหน่วยที่มีเนื้อหาสอดคล้อง โดยใช้ตราสัญลักษณ์โครงการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการ กำกับไว้ เพื่อเป็นจุดสังเกตสำหรับผู้สอนจะได้แนะนำผู้เรียน และผู้สอนควรเพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ ให้แก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม

๖. ปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แนวทางการวางแผนแบบมองย้อนกลับ (Backward Design) ของ Grant Wiggins และ Jay McTighe เพิ่มเติมกิจกรรมฝึกทักษะ แห่งศตวรรษที่ ๒๑ โดยเฉพาะทักษะการคิด ทักษะการทำงานเป็นทีม ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะ การสร้างสรรค์นวัตกรรมผ่านภาระงาน ๒ ลักษณะ สำหรับผู้สอนนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ในการพัฒนาผู้เรียน และพัฒนาเป็นผลงานวิชาการของผู้สอนเอง คือ

- ภาระงานเพื่อฝึกการคิดวิเคราะห์
- ภาระงานเพื่อจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความไว้วางใจเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ ของบริษัท และขอตั้งปณิธานว่าจะสร้างสรรค์สื่อการเรียนรู้ที่มีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อวง การศึกษาตลอดไป

บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ

ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒, ๓, ๕, ๑๐, ๒๑

	หน้า
๑. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๑
๑.๑ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา	๓
๑.๒ พระพุทธศาสนาเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยและวิธีการแก้ปัญหา	๖
๑.๓ พระพุทธศาสนาฝึกคนไม่ให้ประมาท	๘
๑.๔ พระพุทธศาสนามุ่งประโยชน์สุขและสันติภาพแก่บุคคล สังคม และโลก	๑๐
๑.๕ หลักธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมของศาสนาต่างๆ	๑๑
๒. พุทธประวัติ	๑๘
๒.๑ วิเคราะห์พุทธประวัติด้านการบริหารและการธำรงพระพุทธศาสนา	๑๘
๒.๒ วิเคราะห์พระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นผู้ฝึกตนได้อย่างสูงสุด	๒๑

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑๓, ๑๕

	หน้า
๑. พระรัตนตรัย	๒๔
๒. อริยสัจ ๔	๒๖
๒.๑ ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้)	๒๖
๒.๒ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ)	๓๐
๒.๓ นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ)	๔๐
๒.๔ มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ)	๔๑
๓. พุทธศาสนสุภาษิต	๕๑
๓.๑ ราชา มุขํ มนุสฺसानํ : พระราชาเป็นประมุขของประชาชน	๕๑
๓.๒ สติ โลกสุมิ ชาคโร : สติเป็นเครื่องตื่นในโลก	๕๓

๓.๓ นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ : สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี	๕๔
๓.๔ นิพพานํ ปรมํ สุขํ : นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง	๕๖
๔. พระไตรปิฎก	๕๗
๔.๑ ความสำคัญและคุณค่าของพระไตรปิฎก	๕๗

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ ชาดก พุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง ๖๐

ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑๔

๑. ชาดก	๖๑
๒. พุทธสาวก พุทธสาวิกา	๖๖
๒.๑ พระอานนท์ : พุทธผู้ทรงจำพระธรรมวินัย	๖๖
๒.๒ นายสุมนมัลลการ : ผู้ยอมสละชีวิตเพื่อแลกกับการได้บูชาพระพุทธเจ้า	๗๐
๒.๓ พระภิกษุจรรยาเถรี : ภิกษุณีผู้เป็นเลิศทางทรงพระวินัย	๗๔
๒.๔ นางจุฬาลมุก : สตรีนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาชั้นนำ	๗๙
๓. ชาวพุทธตัวอย่าง	๘๒
๓.๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๘๒
๓.๒ พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) : พระวิปัสสนาจารย์ ผู้ทำให้ดอกบัวบานในโลกตะวันตก	๘๙
๓.๓ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) : พระไทย ภูมิปัญญาไทย ก้าวไกลสู่ระดับสากล	๙๓
๓.๔ อมาตย์ธรรมปาละ : ผู้พลิกฟื้นพระพุทธศาสนาคืนให้แก่แผ่นดินแม่	๑๐๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธ และศาสนพิธี ๑๐๕

ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒, ๓

๑. หน้าที่ชาวพุทธ	๑๐๖
๑.๑ หน้าที่และบทบาทของพระภิกษุ	๑๐๖
๑.๒ หน้าที่และบทบาทของอุบาสก-อุบาสิกา	๑๑๑
๑.๓ การปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัท	๑๑๒
๑.๔ การปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวตามหลักทศปื้องหลังในทศ ๖	๑๑๓

๑.๕ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	๑๑๔
๑.๖ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา	๑๑๕
๒. มรรยาทชาวพุทธ	๑๑๖
๒.๑ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และโลก	๑๑๖
๒.๒ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ ทางกาย วาจา และใจ	๑๑๘
๓. ศาสนพิธี	๑๒๐
๓.๑ บุญพิธี	๑๒๐
๓.๒ ทานพิธี	๑๒๑
๓.๓ กุศลพิธี	๑๒๑
๓.๔ ประโยชน์และคุณค่าของศาสนาพิธี	๑๒๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

๑๒๕

ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑๕, ๒๐

๑. การบริหารจัดการ	๑๒๖
๑.๑ สวดมนต์แปล	๑๒๖
๑.๒ การแผ่เมตตา	๑๒๘
๑.๓ การฝึกอบรมจิตตามหลักสติปัฏฐาน ๔	๑๓๓
๑.๔ การนำวิธีการบริหารจัดการไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ คุณภาพชีวิต และสังคม	๑๓๕
๒. การเจริญปัญญา	๑๓๖
๒.๑ พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ	๑๓๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและเทศกาลสำคัญ

๑๔๓

ตรงตามมาตรฐาน ส ๑.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๔

๑. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๑๔๔
๑.๑ วันมาฆบูชา	๑๔๔
๑.๒ วันวิสาขบูชา	๑๔๗

๑.๓ วันอาสาฬหบูชา

๑๔๕

๑.๔ วันธรรมสวนะ

๑๕๐

๒. เทศกาลสำคัญ

๑๕๒

๒.๑ เทศกาลเข้าพรรษา : วันเริ่มต้นทำความดี

๑๕๒

๒.๒ เทศกาลออกพรรษา : วันแห่งการตั้งเตือนตนเอง

๑๕๓

๒.๓ เทศกาลกฐิน : ช่วงเวลาของการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

๑๕๓

๒.๔ เทศกาลสงกรานต์ : ช่วงเวลาของการแสดงความกตัญญูต่อบุคคล

๑๕๔

๒.๕ เทศกาลลอยกระทง : ช่วงเวลาของการกตัญญูต่อบุคคลชาติ

๑๕๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗ สัมมนาพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๑๕๗

ตรงตามมาตรฐาน ศ ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑๑

๑. พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง

๑๕๘

๒. พระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน

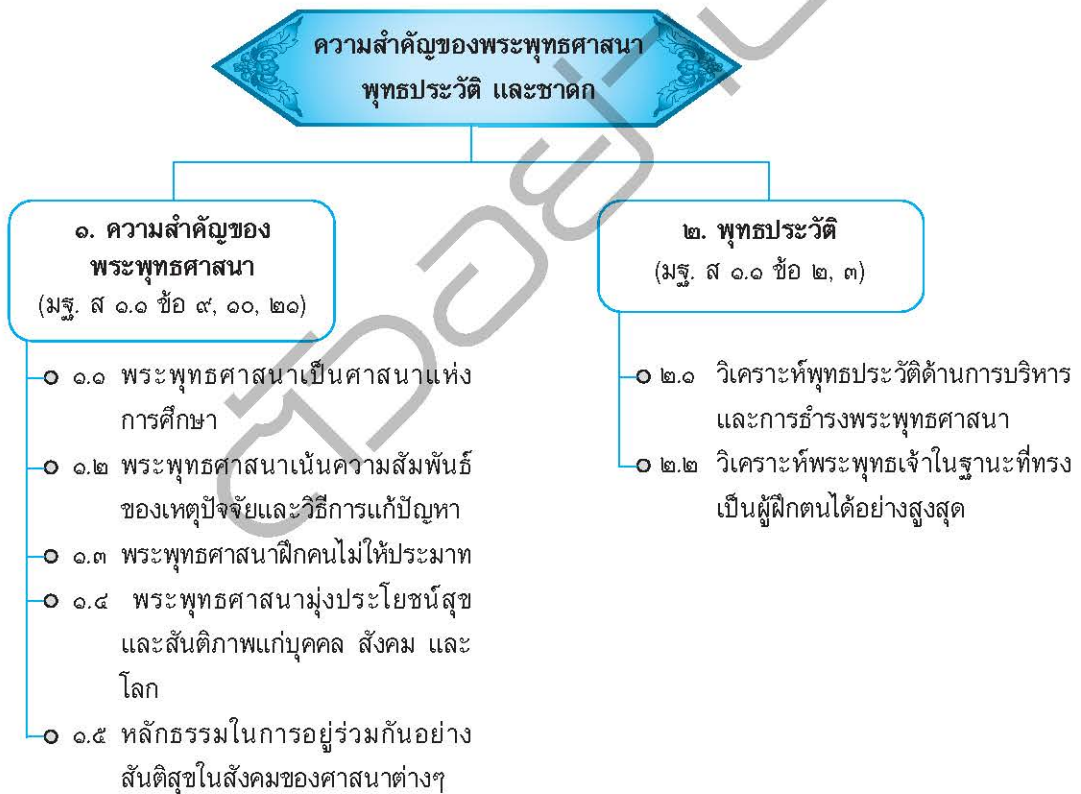
๑๖๑

บรรณานุกรม

๑๖๖

ความสำคัญ ของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ

ตัวชี้วัดชั้นปี

๑. วิเคราะห์พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นมนุษย์ผู้ฝึกตนได้อย่างสูงสุดในการตรัสรู้ การก่อตั้ง วิธีการสอน และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือวิเคราะห์ประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามกำหนด (ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒)
๒. วิเคราะห์พระพุทธประวัติด้านการบริหารและการธำรงรักษาศาสนา หรือวิเคราะห์ประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด (ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๓)
๓. วิเคราะห์พระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสตร์แห่งการศึกษาซึ่งเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยกับวิธีการแก้ปัญหาหรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด (ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๔)
๔. วิเคราะห์พระพุทธศาสนาในการฝึกตนไม่ให้ประมาท มุ่งประโยชน์และสันติภาพบุคคล สังคม และโลก หรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด (ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑๐)
๕. วิเคราะห์หลักธรรมสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของศาสนาอื่นๆ และชักชวนส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคลอื่นเห็นความสำคัญของการทำความดีต่อกัน (ส ๑.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒๑)

๑. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

๑.๑ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา

ความหมายของการศึกษา

ตามความหมายโดยทั่วไป คำว่า **การศึกษา** หมายถึง การฝึกอบรมให้มีความรู้ (วิชา) ความดีงาม (จริยธรรม/จริยธรรม) และมีความสามารถ (ศิลปะ) แต่ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า “การศึกษา” มีความหมายจำกัดลงไปว่า “การเห็นแจ้ง (สัจธรรม) ด้วยตัวเอง” (สย อิกขตติ ลิกขา) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวถึงความหมายของการศึกษาไว้อีกนัยหนึ่งว่า **ลิกขา/การศึกษา คือการเรียนรู้ที่จะให้สามารถเป็นอยู่ได้อย่างดีหรือฝึกให้สามารถมีชีวิตที่ดี**

จุดเริ่มต้นของการศึกษา

สาเหตุที่ต้องมีการจัดการศึกษาก็เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่อ่อนแอแต่กำเนิด ถ้าหากมนุษย์ถูกปล่อยไปตามยถากรรม มนุษย์ก็จะไม่สามารถดูแลหรือไม่สามารถพัฒนาตนเองจนทัดเทียมกับสัตว์ประเภทอื่นๆ ได้ แต่เมื่อมนุษย์ได้รับการศึกษาผ่านการฝึกหัดอบรมมาเป็นอย่างดีแล้ว มนุษย์ก็จะกลายเป็นสัตว์ประเสริฐกว่าบรรดาสัตว์ทั้งปวง สมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “**ทณโต เสฏโจ มนุสเสสุ**” แปลว่า “**ผู้ที่ฝึกตน (ได้รับการศึกษาแล้ว) แล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย**”^๑

พระพุทธพจน์นี้ชี้ให้เห็นว่า **ความเป็นสัตว์ประเสริฐของมนุษย์**นั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญ คือ **การศึกษา**

ศักยภาพของมนุษย์ที่เอื้อต่อการศึกษา

ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะบรรลุถึงโพธิปัญญา (ปัญญาที่ทำให้เป็นพุทธะ) ได้ แต่การที่จะบรรลุถึงโพธิปัญญานี้ได้มนุษย์ต้องผ่านกระบวนการทางการศึกษาเสียก่อน ดังนั้นจึงมีศัพท์เรียกมนุษย์ที่อยู่ในระหว่างการศึกษามีคุณสมบัติที่สามารถจะ

^๑ สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อัมมบท. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๒๔. ข้อ ๓๒๐, หน้า ๑๓๓.

ศึกษาอบรมได้ว่า **ปुरुสัทมม** (ผู้ควรแก่การฝึก/ศึกษา) หรือ **เวไนยสัตว์** (สัตว์ที่พึงฝึกฝนได้) เมื่อมนุษย์ได้รับการศึกษาอบรมเป็นอย่างดีแล้ว ก็จะทำให้บรรลุถึงโพธิปัญญาเป็นพุทธะ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานได้ และเมื่อถึงที่สุดแห่งการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว มนุษย์ก็จะได้รับการยอมรับอย่างสูงยิ่ง แม้แต่ปวงเทพยดาก็ต้องมาน้อมนมัสการเหมือนอย่างที่มีพระพุทธพจน์ยืนยันเอาไว้ว่า

“มนุสฺสญฺหํ สมพุทฺธํ อตฺตทนต์ สมานํ
..... เทวาปิ นมสฺสนนฺติ”

พระพุทธเจ้าแม้จะทรงเป็นมนุษย์ แต่เพราะเหตุที่ทรงเป็นผู้ฝึกพระองค์มาเป็นอย่างดี มีพระทัยมั่นคงดีแล้ว...แม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ”^๑

หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา

หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า **ไตรสิกขา** ประกอบด้วยการศึกษาใน ๓ ด้าน คือ

๑. ศีลสิกขา การศึกษาด้านศีล หรือพฤติกรรม หรือการรู้จักมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ ผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย อย่างมีสติรู้เท่าทัน

๒. สมาริสิกขา การศึกษาด้านจิตใจ (รวมทั้งอารมณ์) เพื่อให้ใจมีคุณภาพ สุขภาพ และสมรรถภาพ

๓. ปัญญาสิกขา การศึกษาด้านปัญญา เพื่อให้มีปัญญาสำหรับรักษาตัวอยู่ในโลกอย่างมีความสุข รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง

คุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษาตามแนวพุทธ

ผู้ที่ได้รับการศึกษาตามหลักไตรสิกษาดังกล่าวโดยสมบูรณ์แล้วนั้น จะเรียกว่าเป็น **บัณฑิต** หรือ **พระอรหันต์** และ/หรือ **ภาวิตบุคคล** (บุคคลผู้พัฒนาแล้ว) ก็ได้ คุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษาจะมีลักษณะที่พึงสังเกตหรือมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ใน ๔ ด้าน คือ

๑. ภาวิตกาย มีกายที่พัฒนาแล้ว กล่าวคือ รู้จักใช้ประสาทสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย อย่างมีสติ มีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ ปัจจัย ๔ หรือแม้แต่เทคโนโลยีในเชิงคุณค่าอย่างรู้เท่าทันและเข้าถึงประโยชน์ที่แท้จริงของทุกสิ่งทีตนเข้าไปเกี่ยวข้อง

^๑ สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๒๒. ข้อ ๔๓, หน้า ๔๙๙.

๒. ภาวितศีล มีศีลที่พัฒนาแล้ว กล่าวคือ มีความประพฤติดีงาม มีระเบียบวินัย มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในเชิงบวก ไม่เบียดเบียนประทุษร้ายใครให้เดือดร้อนทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวโดยย่อคือเป็นคนดีนั่นเอง

๓. ภาวิตจิต มีจิตที่พัฒนาแล้ว กล่าวคือ **มีคุณภาพจิต** เป็นต้นว่ามีความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา กตัญญู สัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตน **มีสุขภาพจิต** เป็นต้นว่า มีความสุข ความปิติ ความเบิกบาน ความผ่อนคลาย และ**มีสมรรถภาพจิต** เป็นต้นว่า มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีความเชื่อมั่นในการทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม มีความไว มีความสงบ ตลอดถึงมีจิตสำนึกเชิงคุณค่า หรือมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสาธารณะ

๔. ภาวิตปัญญา มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว กล่าวคือ มีความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ มีความสามารถในการเลือกตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการครองตนอยู่ในสังคมอย่างเหมาะสม และที่สำคัญคือมีความรู้เท่าทันโลกและชีวิตตามความเป็นจริง ใช้ชีวิตด้วยปัญญา ดำเนินการทุกอย่างบนพื้นฐานของความรู้เหตุผลและความรู้ ไม่ใช่ชีวิตตามแรงผลักดันหรือแรงกระตุ้นเร้าของกิเลส กล่าวโดยสรุปก็คือ ดำรงชีวิตด้วยปัญญาให้สมกับพุทธศาสนสุภาษิตว่า “**ปญญาชีวี ชีวิตมาหุ เสฏฺฐจ**” แปลว่า “**ปราชญ์กล่าวว่า ชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา คือ ชีวิตที่คุ้มค่าที่สุด**”^๑

กิจกรรมตรวจสอบความเข้าใจ ๑

๑. นักเรียนแบ่งกลุ่มกันศึกษาค้นคว้าทำรายงานเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในประเทศไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ละกลุ่มนำเสนอรายงานหน้าชั้นเรียน
๒. นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงแนวทางการพัฒนาการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนา แล้วร่วมกันสรุปผลการอภิปราย
๓. นักเรียนจดบันทึกผลการอภิปรายในสมุดงานของตนเอง

^๑ สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๕. ข้อ ๒๐๓, หน้า ๕๔.

๑.๒ พระพุทธศาสนาเน้นความสัมพันธ์ ของเหตุปัจจัยและวิธีการแก้ปัญหา

เหตุปัจจัยคืออะไร

ตามปกติ คำว่า **เหตุ-ปัจจัย** เป็นคำที่ใช้แทนกันได้ (Synonym) แต่ในขั้นนี้ขอจำกัดความหมายให้จำเพาะลงมาเพื่อให้เกิดความแตกต่างและง่ายต่อการทำความเข้าใจในเบื้องต้นว่า **เหตุ** หมายถึง ปัจจัยจำเพาะที่เป็นหลักให้เกิดมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาโดยสมบูรณ์ เช่น น้ำ เป็นปัจจัยจำเพาะให้เกิดมีน้ำแข็ง หรือน้ำหวาน ส่วน **ปัจจัย** หมายถึง องค์ประกอบ หรือเงื่อนไขแวดล้อมที่ทำให้ปัจจัยจำเพาะ (เหตุ) อย่างใดๆ มีความสมบูรณ์ เช่น ถ้าน้ำเป็น **เหตุ** ของน้ำแข็ง ปัจจัยก็ย่อมหมายถึงการมีตู้เย็น มีช่องเก็บความเย็น มีไฟฟ้า มีอุณหภูมิที่ปรับไว้อย่างเหมาะสมที่จะให้น้ำเปลี่ยนสถานะเป็นน้ำแข็ง เป็นต้น หรือ ถ้าฟุตบอล เป็น **เหตุ** ของการเล่นฟุตบอล สนามเพื่อนร่วมทีม กรรมการ นักหวัด กติกา คนดู สุขภาพของนักฟุตบอล ฯลฯ ก็เป็น **ปัจจัย** ที่ทำให้การเล่นฟุตบอลนั้นสำเร็จเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาได้ หรือมะละกอ เป็น “**เหตุ**” ที่จะทำให้มีส้มตำ ส่วนแม่ค้าขายส้มตำ คนซื้อ เครื่องปรุงอย่างพริก น้ำตาล น้ำปลา มะเขือเทศ มะนาว ฯลฯ ก็คือ **ปัจจัย** ที่ทำให้การตำส้มตำสัมฤทธิ์ผล

รวมความว่า สิ่งต่างๆ ในโลกนี้มีความเกี่ยวข้องกันเสมอ ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม ไม่ว่าจะในแง่ใดก็แง่หนึ่ง ไม่มีสิ่งใดในจักรภพนี้ดำรงตนอยู่อย่างเป็นเอกเทศจากสิ่งอื่นอย่างแท้จริง

สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกัน / เป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกัน

พระพุทธเจ้าทรงเรียกความจริงที่พระองค์ตรัสรู้ว่าเป็น **ปฏิจจสมุปบาท** (ภาวะที่สิ่งนี้มีเพราะอาศัยสิ่งนี้) หรือบางทีก็ทรงใช้คำเรียกแทนกันว่า **อิทัปปัจจยตา** (ภาวะที่สิ่งนี้มีเพราะสิ่งนี้มี/สิ่งนี้มีก็เพราะมันขึ้นต่อสิ่งนี้) หลักความจริงที่เป็นกลางที่แสดงให้เห็นว่าสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ล้วนอิงอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นนั่นเอง คือ ลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา ซึ่งปัจจุบันการค้นพบทางด้านวิทยาศาสตร์ก็ได้สนับสนุนหลักความจริงข้อนี้ จึงกล่าวได้ว่าหลักความจริงทางวิทยาศาสตร์ก็สอดคล้องกับหลักความจริงในข้อนี้เหมือนกัน ตัวอย่างเช่น หลักทฤษฎีสัมพัทธภาพ (Theory of Relativity) ที่ไอน์สไตน์ค้นพบนั่นเอง

หลักการที่สิ่งต่างๆ อิงอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นจนเป็นกระบวนการของ “**เหตุปัจจัยสัมพันธ์**” นั้น อาจแสดงให้เห็นเข้าใจง่ายด้วยหลักต่อไปนี้

ก. เมื่อสิ่งนี้มี	สิ่งนี้จึงมี
เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น	สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
ข. เมื่อสิ่งนี้ไม่มี	สิ่งนี้ก็ไม่มี
เพราะสิ่งนี้ดับไป	สิ่งนี้ก็ดับไปด้วย

การประยุกต์ใช้หลักเหตุปัจจัยสัมพันธ์ในการแก้ปัญหา

จากการค้นพบความจริงที่ว่า สิ่งต่างๆ ในโลกล้วนดำรงอยู่อย่างอาศัยซึ่งกันและกัน เหมือนเป็น **ห่วงโซ่แห่งความสัมพันธ์** เช่นนี้เอง จึงทำให้พระพุทธองค์ทรงสรุปมาเป็นหลักการในการแก้ปัญหาชีวิต ที่เรียกว่า อริยสัจ ๔ ซึ่งมีสาระสำคัญอยู่ว่า ในเมื่อสิ่งต่างๆ ล้วนเกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัยหนุนเนื่องกันมาเป็นกระบวนการหรือเป็นกระแส ดังนั้นการจะแก้ปัญหาชีวิตหรือปัญหาอื่นใดก็ตาม ก็ต้องกระทำโดยการ **สืบสาวหาเหตุปัจจัย** ของปัญหานั้นๆ ให้พบ แล้วลงมือที่ต้นเหตุของปัญหาอย่างแท้จริง หลักการแก้ปัญหาเช่นนี้จะเห็นชัดเมื่อมองผ่านด้วยทหรือสูตรที่เรียกว่า **อริยสัจ ๔** กล่าวคือ

๑. ทุกข์ (ปัญหา)	ต้องกำหนดรู้ว่าปัญหาคืออะไร
๒. สมุทัย (สาเหตุ)	ต้องสืบสาวหาเหตุให้พบแล้วละให้ได้
๓. นิโรธ (ภาวะที่ปลอดปัญหา)	ต้องตั้งจุดหมายที่พึงประสงค์
๔. มรรค (วิธีการ/มรรควิธี)	ต้องลงมือแก้ปัญหาให้ถูกล่วง

หากเรานำเอากรอบวิธีคิดแบบอริยสัจซึ่งพัฒนามาจากหลักการเรื่องสรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยเป็นเหตุปัจจัยแก่กันมาใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต ก็จะพบว่าหลักการนี้เป็นหลักการแก้ปัญหาหรือการดับทุกข์ที่เป็นสากล สามารถใช้ได้กับทุกข์ (ปัญหา) และสามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง ชนิดชุลตากรดอนโค่นปัญหาให้หมดสิ้นไปได้จริงๆ

กิจกรรมตรวจสอบความเข้าใจ ๒

๑. นักเรียนแต่ละคนเขียนประสบการณ์ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาของตนเอง จากนั้นแลกเปลี่ยนกับเพื่อน เพื่อให้เพื่อนๆ แสดงความคิดเห็นและวิธีการแก้ปัญหานั้นๆ
๒. นักเรียนแต่ละคนเขียนสรุปวิธีการวิเคราะห์และแก้ปัญหาตามวิธีการของพระพุทธศาสนาลงในสมุดงานของตนเอง

ใบอนุญาตให้ใช้สื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา

เลขที่ ๑๒/๒๕๕๕

วันที่ ๙ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๕

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของ บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด เรียบเรียงโดย พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษา
๕ ปี นับตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๕๕ ถึงปีการศึกษา ๒๕๕๙

(นายสันติกร ภูมิรัตน์)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หมายเหตุ

- หลังจากได้รับใบอนุญาตแล้ว หากตรวจพบเหตุที่ทำให้หนังสือที่ได้รับใบอนุญาตนี้มีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐาน ขอสงวนสิทธิ์ให้ผู้ออกใบอนุญาตแจ้งเตือนผู้รับใบอนุญาตปรับปรุงแก้ไขภายใน ๙๐ วัน นับตั้งแต่วันที่ได้รับแจ้ง หากผู้รับใบอนุญาตไม่ดำเนินการให้แล้วเสร็จด้วยเหตุใดก็ตามในระยะเวลาที่กำหนดให้นี้ ให้ถือว่าใบอนุญาตนี้สิ้นสุด
- ใบอนุญาตฉบับนี้ใช้ได้เฉพาะหนังสือนี้เท่านั้น และไม่ให้นำใบอนุญาตนี้ไปพิมพ์ในหนังสือเรื่องอื่นที่มีได้รับอนุญาตเป็นอันขาด

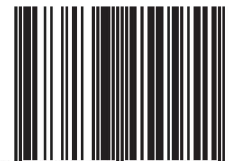
หนังสือเรียนแม็ค
พระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

2507006130

MAC | MAC EDUCATION

www.MACeducation.com

9 786163 450951
ราคา ๘๐ บาท